

เสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วง พ.ศ. 2481-2487
FIELD MARSHALL POR PIBUNSONGKRAM'S POLITICAL STABILITY
DURING 2481-2487 B.E.

ชนะศึก วิเศษชัย*

สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร กรุงเทพฯ ประเทศไทย

Shanasuek Wisetchai*

Political Science Program, Faculty of Humanity and Social Science, Phranakorn Rajabhat University, Bangkok, Thailand

*E-mail: shanasuek.wis@gmail.com

Received: 2022-05-20

Revised 2022-06-17

Accepted: 2022-06-17

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีจุดประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อเสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขณะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในช่วง พ.ศ. 2481-2487 และ 2) วิเคราะห์วิธีการสร้างเสถียรภาพของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วง พ.ศ. 2481-2487 โดยบทความนี้จะอธิบายให้เห็นถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อเสถียรภาพทางการเมืองและการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2481-2487 ซึ่งเป็นช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย ระบอบการปกครองใหม่มีความมั่นคงในประเทศอยู่พอสมควร ทว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่สถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศที่กำลังทวีความรุนแรงขึ้นจนทำให้ประเทศไทยได้เข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกอบด้วย ปัจจัยด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ การเมืองระหว่างประเทศ และความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศอันเกิดจากกลุ่มผู้ก่อการคณะราษฎรด้วยตนเอง การสร้างเสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กระทำโดยการกระชับอำนาจทางการเมืองให้มีความเด็ดขาดและมั่นคงมากขึ้นโดยการขจัดฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง การดำเนินนโยบายโอนอ่อนผ่อนปรนตามแรงบีบคั้นของต่างชาติ ในช่วงแรกเสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามอยู่ในระดับที่มีความมั่นคงสูง แต่การพ่ายแพ้สงครามของญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศพันธมิตรสำคัญของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามส่งผลให้เสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามในช่วงท้ายอ่อนแอและถูกทำลายลงไปด้วย

คำสำคัญ: การเมืองไทย เสถียรภาพทางการเมือง จอมพล ป. พิบูลสงคราม

ABSTRACT

This article aims to: 1) analyze factors affecting political stability of Field Marshal Por Phibulsongkhram, Prime Minister of Thailand during 1938-1944 and 2) to analyze methods of political stabilization of Field Marshal Por. Phibunsongkhram. This article describes the factors affecting political stability and the creation of political stability of Field Marshal Por Phibunsongkhram's premiership during 1938-1944, post Siamese revolution which the new regime has sufficient stability in the country. However; during this period, the international tensions were being escalated, causing WW II to and Thailand was eventually forced to engage with the war. Factors related to the political stability of Field Marshal Por Phibunsongkhram consisted of; 1) international economic factors, 2) international politics and pressure and 3) internal conflicts among Kanarat's key members. Field Marshal Por Phibulsongkhram had established his political stability by promoting himself as nation builder, centralizing power by using nationalism, implementing compromising political policy, and suppressing political oppositions. Initially, Pibunsongkram had successfully maintained his political stability, however it declined at the end due to the lost in warfare during world war II.

Keywords: Thai Politics, Political Stability, Marshall Por. Pibunsongkram

บทนำ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของประเทศไทยยาวนานที่สุด นับรวมกันได้เป็นระยะเวลากว่า 15 ปี โดยแบ่งเป็น 2 ช่วงเวลาหลัก ๆ คือ ระหว่างปี พ.ศ. 2481- พ.ศ. 2487 และช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2491- พ.ศ. 2500 (Theeravekin, 2007) จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายทหารที่มีโอกาสไปศึกษาต่อต่างประเทศ ทำให้มีความคิดทันสมัยเนื่องจากได้มีโอกาสไปพบเห็นความทันสมัยของบ้านเมืองอย่างฝรั่งเศส ทั้งการจัดการสังคม การเมือง และระบอบการปกครองที่ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ ประชาชนมีความเป็นพลเมือง โดย จอมพล ป. พิบูลสงคราม เชื่อว่าหากสามารถเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของสยามไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยก็จะทำให้สยามมีเจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาประเทศ แม้ว่าหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของสยามในระยะเริ่มต้นก็ไม่สามารถสร้างความทันสมัยได้มากนัก แต่เมื่อมีโอกาสขึ้นสู่ตำแหน่งทางการเมืองสูงสุดในตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จึงได้พยายามสร้างการเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัย ในระหว่างการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จอมพล. ป พิบูลสงคราม ได้ดำเนินนโยบายทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม ที่มีผลต่อประเทศไทยหลายประการ ทั้งที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผลเชิงบวกต่อประเทศ ทว่านโยบายและการกระทำบางประการก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ในทางลบ จนกล่าวได้ว่าเป็นนายกรัฐมนตรีที่มีบทบาทโชกโชกเป็นที่น่าสนใจในทางการเมืองไทย

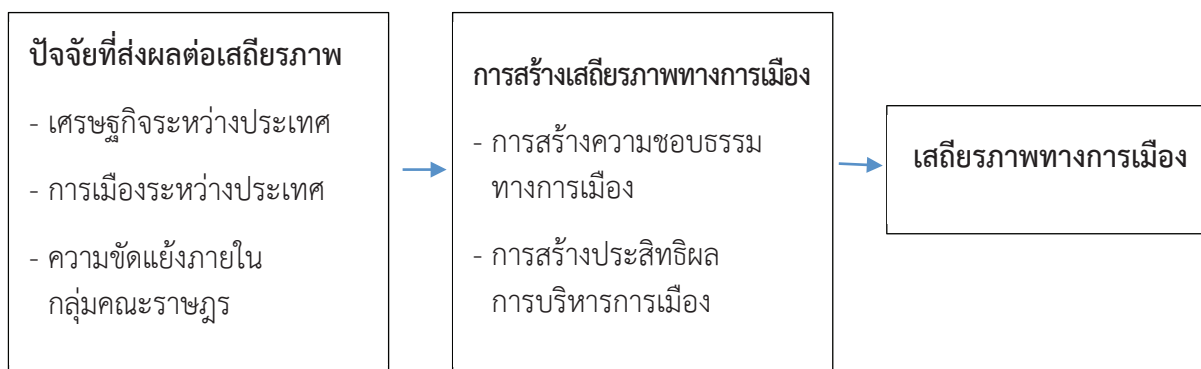
นโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงครามระหว่าง พ.ศ 2481-2484 ก่อนเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นช่วงเวลาที่สถานการณ์ทางการเมืองภายในซึ่งมีความวุ่นวายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้สงบลง พร้อมกับเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามและคณะราษฎรมีความมั่นคงมากขึ้น การบริหารงานภายใต้รัฐบาลซึ่งผู้นำเป็นผู้มีอำนาจทั้งทางด้านการเมืองและการทหารสามารถดำเนินนโยบายต่าง ๆ ตามที่ต้องการได้อย่างเบ็ดเสร็จ (Na Pomphet, 2006) ในยุคนี้จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องการปฏิรูปและวางรากฐานประเทศไป

สู่ความเจริญ หรือ “ความเป็นอารยะ” ทำให้ประเทศเจริญทัดเทียมกับประเทศตะวันตกที่เจริญแล้วทั้งหลายรัฐบาลจึงดำเนินนโยบายปฏิรูปสังคมและวัฒนธรรมโดยประกาศเป็น “รัฐนิยม” เป็นแนวทางให้ประชาชนปฏิบัติตามซึ่งมีผลต่อการปรับเปลี่ยนแบบแผนและวิถีชีวิตของคนไทยอย่างมหาศาล การปฏิรูปสังคมดำเนินไปพร้อม ๆ กับการใช้ลัทธิชาตินิยมกล่อมเกล้าให้คนไทยรู้สึกถึงความยิ่งใหญ่ในชนชาติ

ขณะเดียวกันสังคมโลกกำลังเข้าสู่ความขัดแย้งอย่างรุนแรงจนก่อให้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยซึ่งอยู่บนที่ตั้งทางยุทธศาสตร์ ได้ถูกบีบคั้นจากการเมืองระหว่างประเทศ ปลายปี พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) ญี่ปุ่นได้เข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเป็นพันธมิตรกับฝ่ายอักษะ เริ่มเปิดฉากสงครามโดยการบุกแมนจูเรียของจีน และส่งกองทัพเข้ายึดดินแดนต่าง ๆ ในเอเชียแปซิฟิก มุ่งหวังเพื่อสร้าง “วงไพบูลย์ร่วมแห่งมหาเอเชียบูรพา” (Greater East Asia Co-Prosperity Sphere) โดยการรวบรวมชาติต่าง ๆ และสร้างแนวป้องกันชาติเอเชียเพื่อหลุดพ้นจากอิทธิพลของชาติตะวันตกโดยการสร้าง “มหาเอเชียบูรพา” (Greater East Asia) มีจุดประสงค์เพื่อขยายอิทธิพลญี่ปุ่นเข้าไปครอบครองดินแดนต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียเพื่อสร้างจักรวรรดิญี่ปุ่นให้ยิ่งใหญ่ (Huff, 2020) เผด็จศึกโดยการเข้ายึดครองพม่าและอินโดจีนซึ่งเป็นฐานที่มั่นสำคัญของอังกฤษ และยึดดินแดนของจีนจากทางตอนใต้ การดำเนินการดังกล่าวจำเป็นต้องเดินทางผ่านประเทศไทยเพื่อบรรลุลดมุ่งหมายทางยุทธศาสตร์ ทำให้ประเทศไทยไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเข้าไปเกี่ยวกับการแผ่ขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นได้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำเนินนโยบายทางการเมืองโดยพิจารณาศักยภาพของประเทศเมื่อเปรียบเทียบกับแสนยานุภาพของกองทัพญี่ปุ่น ท้ายที่สุดได้เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นและประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร

เสถียรภาพทางการเมือง (Political Stability) หมายถึงความต่อเนื่อง มั่นคง และปราศจากการถูกโค่นล้มทำลายได้ (Theeravekin, 2004) เป็นลักษณะสำคัญที่ทำให้บุคคลหรือสถาบันสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยาวนาน ส่งผลให้รัฐบาลมีความเข้มแข็งสามารถดำเนินนโยบายต่าง ๆ ได้ตามต้องการ อีกทั้งยังทำให้ระบอบการเมืองมีความต่อเนื่อง (Huntington, 1969) การจะมีเสถียรภาพได้เกิดจากองค์ประกอบหลักสองประการ คือ การยอมรับจากสมาชิกในสังคมการเมืองนั้น ๆ และประสิทธิภาพในการบริหารจัดการปัญหาหรือแรงกดดัน ท่ามกลางสถานการณ์ที่ผันผวนจากทั้งภายในและภายนอกประเทศ จอมพล ป. พิบูลสงคราม หนึ่งในผู้ก่อตั้งคณะราษฎรคนสำคัญสามารถบริหารประเทศได้อย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 6 ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. 2481- พ.ศ. 2487 แสดงให้เห็นถึงความมีเสถียรภาพของรัฐบาลและตัวผู้นำพอสมควร อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อเสถียรภาพ และวิธีการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังไม่ได้มีการศึกษาอย่างแพร่หลาย จึงเป็นที่มาของบทความชิ้นนี้ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อเสถียรภาพทางการเมือง และวิธีการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ช่วง พ.ศ. 2481-2487

กรอบในการวิเคราะห์

เนื้อหา

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อเสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีของประเทศไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นช่วงที่กระแสดังและภัยคุกคามจากต่างประเทศมีความรุนแรง ประเทศไทยในฐานะจตุรทิศที่สำคัญในภูมิภาคเอเชีย ทำให้ต้องเผชิญกับแรงกดดันอย่างมหาศาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำประเทศที่มีแนวคิดก้าวหน้า ต้องการเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่ความทันสมัย ทัดเทียมกับชาติมหาอำนาจ แต่อย่างไรก็ตาม ภายใต้สถานการณ์กดดันดังกล่าว จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องดำเนินนโยบายเพื่อรักษาเสถียรภาพทางการเมืองของตนเองในฐานะหัวหน้ารัฐบาล และเพื่อรักษาอำนาจอธิปไตยของประเทศ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับ เสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกอบด้วย สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สถานการณ์เมืองระหว่างประเทศ และความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้ก่อการคณะราษฎรด้วยกัน

1.1 สถานการณ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

สภาพทางเศรษฐกิจของสังคมโลกสร้างแรงกดดันแก่รัฐบาลไทยในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อเสถียรภาพทางการเมืองแก่รัฐบาลและผู้นำ กล่าวคือ ความต้องการทรัพยากรและวัตถุดิบเพื่อใช้ในกิจกรรมด้านเศรษฐกิจมีความต้องการสูงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งประเทศไทยในฐานะที่เป็นแหล่งวัตถุดิบได้รับผลกระทบจากความกดดันและการแย่งชิงทรัพยากรอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ โดยในปี พ.ศ. 2483 ตลาดโลกต้องการยางพาราและดีบุกอย่างมาก ประเทศไทยสามารถผลิตยางพาราได้ 30,024 ตัน และชุดแร่ดีบุกได้ 6,300 ตัน โดยการทำเหมืองแร่ดีบุกในประเทศไทยดำเนินการโดยอังกฤษและออสเตรเลียซึ่งมีสัดส่วนการถือครองราวสองในสามของผลผลิตทั้งหมด (Chainam, 2017, pp. 126-127) ดังนั้นสหรัฐอเมริกาและอังกฤษซึ่งเป็นคู่แข่งของญี่ปุ่นจึงได้ผลผลิตของไทยไปทั้งหมด

เมื่อเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาในปี พ.ศ. 2484 การแข่งขันเพื่อช่วงชิงทรัพยากรระหว่างมหาอำนาจทางการทหารยิ่งรุนแรงมากยิ่งขึ้น และสร้างแรงกดดันต่อรัฐบาลไทย โดยกองทัพญี่ปุ่นต้องการยางพาราและดีบุกจากไทยทั้งหมด สถานการณ์สงครามที่รุนแรงกว้างขวางขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจทั่วโลกได้รับผลกระทบอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานการณ์น้ำมันซึ่งได้รับผลกระทบก่อให้เกิดการขาดแคลนน้ำมัน เนื่องจากน้ำมัน

เป็นปัจจัยสำคัญทางเศรษฐกิจและการสงคราม น้ำมันสำรองของโลกส่วนใหญ่อยู่ในการควบคุมของสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ใน พ.ศ. 2483 ก่อนที่ไทยจะเข้าร่วมสงคราม ขณะนั้นประเทศไทยเดือดร้อนขาดแคลนน้ำมันและยุทธปัจจัยอื่น ๆ อย่างมาก เรื่องน้ำมันกลายเป็นเรื่องการแข่งขันการแผ่อิทธิพลเหนือรัฐบาลไทยทั้งสองฝ่าย ดังที่นายดิเรก ชัยนาม อธิบดีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในเวลาดังกล่าวได้บันทึกไว้ว่า “เรื่องน้ำมันเป็นปัญหาการเมืองระหว่างประเทศมานานแล้ว อังกฤษและสหรัฐอเมริกาน้ำมันส่วนมากของโลกไว้ จึงควรเดินนโยบายผ่อนปรนไม่ต้องเครียด แต่กรมเชื้อเพลิงชี้แจงว่า ทางญี่ปุ่นรับรองว่าจะคอยช่วย” (Chainam, 2017, p.134) แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์กดดันต่อรัฐบาลไทยในเรื่องเกี่ยวกับน้ำมัน ซึ่งญี่ปุ่นพยายามเอาไทยเข้าเป็นพวก แต่ท้ายที่สุดก็ไม่สามารถช่วยเหลือด้านน้ำมันได้

สถานการณ์การขาดแคลนน้ำมันยิ่งรุนแรงมากขึ้นในปี พ.ศ. 2484 โดยกรมเชื้อเพลิงชี้แจงว่าน้ำมันสำรองของไทยกำลังจะหมดลงแล้ว ฝ่ายไทยจึงได้เจรจาขอความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา เนเธอร์แลนด์ และอังกฤษ โดยอังกฤษตกลงช่วยเหลือไทยโดยส่งน้ำมัน 1,400 ตัน แต่ในความเป็นจริงแล้วอังกฤษต้องการตีบุกและย้างพาราจากไทยเป็นการตอบแทน โดยนอกจากนี้สหรัฐอเมริกาก็กดดันให้รัฐบาลไทยขยายย้างพาราและตีบุกให้กับสหรัฐอเมริกาด้วย โดยเสนอว่าหากไทยให้ย้างพาราและตีบุกเท่าใด สหรัฐอเมริกาก็จะสนับสนุนเศรษฐกิจด้านอื่นตามส่วน ซึ่งรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องดำเนินนโยบายด้วยความยากลำบากเพื่อรักษาสมดุลของทุกฝ่าย การช่วงชิงตีบุกและย้างพาราของบรรดาชาติมหาอำนาจได้สร้างความหนักใจให้แก่จอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยเมื่อทางญี่ปุ่นทราบว่าย้างพาราและสหรัฐอเมริกากำลังเจรจากับรัฐบาลไทย รัฐบาลญี่ปุ่นจึงสั่งให้เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยประท้วงต่อนายกรัฐมนตรี ซึ่งผู้นำไทยก็มีความลำบากใจในการดำเนินนโยบายด้านเศรษฐกิจดังกล่าว เพราะหากให้ตามที่ฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งร้องขอก็จะสร้างความไม่พอใจให้กับอีกฝ่าย ไทยจึงพยายามดำเนินนโยบายเป็นกลางโดยการขายสินค้าดังกล่าวในตลาดกลางอย่างเปิดเผย แรงกดดันจากมหาอำนาจฝ่ายสัมพันธมิตรได้สร้างแรงบีบคั้นให้แก่รัฐบาลอย่างชัดเจน

ใน พ.ศ. 2484 ไทยมีความต้องการกระสอบป่านซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่ต้องนำเข้าจากอินเดียซึ่งเป็นอาณานิคมของอังกฤษ อังกฤษจึงขู่โดยการสร้างมาตรการงดการส่งออกกระสอบป่าน ทำให้ประเทศไทยไม่สามารถนำเข้ากระสอบป่านมาบรรจุข้าวสารเพื่อส่งออกได้ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจอย่างมหาศาลเนื่องจากข้าวเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศไทย ซึ่งกรณีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า แรงกดดันจากประเทศมหาอำนาจคู่สงครามในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ได้บีบคั้นเข้ามา ก่อให้เกิดปัจจัย หรือสร้างเงื่อนไขทางการเมือง และส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกข้างในที่สุด ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะพยายามดำรงความเป็นกลางในช่วงสงครามก็ตาม จากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจในช่วงสงครามโลก จะเห็นได้ว่าประเทศไทยดำรงความเป็นกลางได้อย่างลำบาก เนื่องจากเป็นประเทศที่อยู่ท่ามกลางการแข่งขันของชาติมหาอำนาจที่ต้องการให้ไทยเป็นพันธมิตร หรือหากไม่เป็นพันธมิตร ก็ต้องไม่เข้ากับฝ่ายตรงข้าม และถึงแม้จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะดำเนินนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดก็ตาม แต่ความหวาดระแวงของแต่ละฝ่ายทำให้ผู้นำดำเนินนโยบายด้วยความลำบากยิ่ง ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อเสถียรภาพของประเทศและตัวผู้นำ

1.2 แรงกดดันจากการเมืองระหว่างประเทศ

แรงกดดันทางการเมืองระหว่างประเทศ โดยเฉพาะแรงกดดันจากกองทัพญี่ปุ่นเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่อเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และมีความเกี่ยวข้องกับบูรณาภาพแห่งดินแดนของประเทศไทย สุดท้ายรัฐบาลจำเป็นต้องยอมนำเข้าตัวเองเข้าไปมีส่วนในสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่งผลให้เกิดการ

บีบคั้นจากคู่สงคราม ทั้งจากฝ่ายสัมพันธมิตร และฝ่ายอักษะ ทำให้สถานะของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีเสถียรภาพทางการเมืองที่อ่อนไหว นโยบายสร้างความเป็นปึกแผ่นและความเข้มแข็งทางการเมืองของรัฐบาลและตัวผู้นำในสภาพดังกล่าวจึงมีความจำเป็นเป็นอย่างมาก แรงกดดันของกองทัพญี่ปุ่นเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อเสถียรภาพทางการเมืองของประเทศไทยและของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยมีสาเหตุจากการที่กองทัพญี่ปุ่นดำเนินนโยบายขยายอำนาจเพื่อยึดครองดินแดนต่าง ๆ ในเอเชียเพื่อสร้างจักรวรรดิญี่ปุ่น (Nunnon, 2005)

สงครามโลกครั้งที่สอง เริ่มปะทุในยุโรปตั้งแต่ปี พ.ศ. 2482 ประเทศไทยพยายามวางตัวเป็นกลาง เพื่อผ่อนหนักผ่อนเบาจากการแทรกแซงของชาติมหาอำนาจทั้งหลาย เนื่องจากประเทศมหาอำนาจที่สำคัญล้วนมีอาณาเขตที่ใกล้ชิดติดกับประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นอังกฤษ หรือฝรั่งเศส ซึ่งประเทศเหล่านี้ไม่ต้องการเพิ่มแนวรบ และต้องการให้ไทยเป็นกลางเพื่อลดแรงปะทะจากญี่ปุ่น แต่เมื่อรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำเนินการเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสในสงครามอินโดจีนในเดือนมกราคม พ.ศ. 2484 โดยมีรัฐบาลญี่ปุ่นยื่นมือเข้ามาไกล่เกลี่ย (Nunnon, 2005) ทำให้อิทธิพลของกองทัพญี่ปุ่นเริ่มแผ่เข้ามาปกคลุมรัฐบาล จนท้ายที่สุดในปลายปี พ.ศ. 2484 กองทัพญี่ปุ่นได้บุกไทยและกดดันให้รัฐบาลร่วมเป็นพันธมิตรด้วยแรงกดดันของกองทัพญี่ปุ่นได้สร้างความตึงเครียดและจำกัดทางออกให้แก่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังที่สะท้อนให้เห็นในคำชี้แจงของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่อคณะรัฐมนตรี ความว่า

“...ในเรื่องนี้ถ้าจะพูดไปแล้วผมก็ไม่รู้ที่จะแก้อย่างไร ... เดียวก็จะเป็นการที่ผมขายชาติทั้งชั้นทั้งล่อง อ้ายไม่รับเขาเดี๋ยวก็อาจจะปลดอาวุธทหารแล้วเราก็ก้มตบเสียด อ้ายจะสู้หรือก็ลำบากมาก เราจะได้มานั่งประชุมกัน อย่างนี้ แต่ในใจของผมเห็นว่า เมื่อเราจะเข้ากับเขาแล้วก็เข้าเสียให้เต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ เขาก็คงเห็นอกเห็นใจเรา ส่วนกาลข้างหน้าจะเป็นอย่างไร ผมทายไม่ถูก...” (Phibunsongkhram, 1975: 318-320)

คำชี้แจงข้างต้น แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์อันเป็นวิกฤติ มีความกดดันรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างยิ่งยวด ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ตัดสินใจดำเนินนโยบายเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น โดยการตัดสินใจอยู่บนพื้นฐานเหตุการณ์จำเป็นเฉพาะหน้า ซึ่งตัวผู้นำเองตระหนักถึงผลที่เกิดขึ้นในอนาคตไม่ว่าจะเป็นทางลบหรือเป็นบวกก็ตาม แต่อย่างไรก็ต้องดำเนินนโยบายเช่นนี้เพื่อรักษา “เสถียรภาพทางการเมืองเฉพาะหน้า” ซึ่งหลังจากการทำกติกาสัญญาทางทหารระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่นไม่นาน รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ถูกบีบบังคับให้ลงนามใน “กติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างประเทศ” ในวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ส่งผลให้ไทยมีสถานะเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น หากมีประเทศใดรุกรานประเทศคู่สัญญา ประเทศไทยหรือญี่ปุ่นจะเข้าช่วยเหลือกันทันที จากนั้นไทยได้ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรในวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2485 ทำให้ประเทศไทยเข้าสู่สภาวะสงคราม และเป็นคู่สงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างเป็นทางการ การเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับกองทัพญี่ปุ่น พล.อ. ชูณหะวัณ (Kasetsiri, 1997: 11) อดีตนายกรัฐมนตรี ซึ่งเคยอยู่ภายใต้การอุปการะของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ถ่ายทอดความเห็นของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามที่ท่านได้รับฟังมาว่า “ใครอยากเข้ากับญี่ปุ่นบ้าง? ผมก็นักเรียนฝรั่งเศส เรียนมาจากยุโรป จะให้ไปเข้ากับญี่ปุ่นได้อย่างไร? แต่เวลานี้เราไม่มีทางป้องกันตัวเอง สู้ญี่ปุ่นไม่ได้ เมื่อญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่สงขลา ทหารไทยเสียชีวิตไปเยอะ ที่ประจวบคีรีขันธ์ก็มีการต่อสู้แต่ก็สู้ไม่ไหว ถ้าเข้ากับญี่ปุ่นเราจะโดนระเบิดลูกเดียว” แสดงให้เห็นถึงแรงบีบคั้น และทำให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องยอมร่วมเป็นพันธมิตรกับกองทัพญี่ปุ่น โดยมีความตระหนักว่า ถ้าเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร ไทยก็จะโดนญี่ปุ่นบุกเข้าประเทศ ฝ่ายสัมพันธมิตรเองก็จะโจมตีญี่ปุ่นที่อยู่ในประเทศไทย กลัปกลายเป็นว่าประเทศจะต้องโดนโจมตีทั้งสอง

ทาง จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงเลือกเข้ากับฝ่ายญี่ปุ่น เพื่อตัดการโจมตีของญี่ปุ่นออกไป แรงกดดันของกองทัพญี่ปุ่น ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น และได้ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร แสดงให้เห็นถึงเสถียรภาพทางการเมืองอันเปราะบางของรัฐบาลได้อย่างชัดเจน

1.3 ความขัดแย้งในกลุ่มผู้ก่อการคณะราษฎร

ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อเสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือ ความขัดแย้ง หรือการขาดเอกภาพของผู้ร่วมก่อการคณะราษฎร ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าว มีสาเหตุเริ่มต้นจากความเห็นไม่ลงรอยกันเรื่องแนวคิดทางเศรษฐกิจ และพัฒนาต่อมาเกี่ยวกับเรื่องแนวนโยบายของตัวผู้นำที่มีต่อสงคราม รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ทางการเมืองของตัวผู้นำเอง ความขัดแย้งประการแรกก่อให้เกิดความขัดแย้งแตกหักในกลุ่มผู้ก่อการที่เป็นทหารนำไปสู่การกวาดล้าง ส่วนความขัดแย้งประการอื่น ๆ ก่อให้เกิดการแข่งขันและช่วงชิงอำนาจในหมู่คณะผู้ก่อการจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบทอดพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาใน พ.ศ. 2481 นอกจากเสถียรภาพทางการเมืองของกลุ่มคณะราษฎรถูกทำลายโดยพลังทางการเมืองที่นิยมระบอบการเมืองเก่าแล้ว ความขัดแย้งทางความคิดเรื่องแนวทางการวางโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศยังนำไปสู่ความขัดแย้งในกองทัพ (Na Pomphet, 2006: 110) ทำให้เอกภาพของกองทัพมีลักษณะไม่มั่นคงและเกิดความแตกแยกเช่นกัน กล่าวคือ ภายในกองทัพโดยเฉพาะทหารในสายของพระยาทรงสุรเดช และพระยาฤทธิอัคเนย์ ซึ่งเป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นบุคคลสำคัญของคณะราษฎร รวมไปถึงนายทหารและ ขุนนางอื่น ๆ มีความเห็นขัดแย้งในเรื่องโครงสร้างเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งมีพระยาพหลพลพยุหเสนาและหลวงพิบูลสงครามให้การสนับสนุนอยู่ ก่อให้เกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง โดยที่ฝ่ายแรกสนับสนุนพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรี ส่วนฝ่ายหลังสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ความขัดแย้งดังกล่าวนำไปสู่การรัฐประหารและเนรเทศนายปรีดีออกนอกประเทศ และพยายามจัดให้ชั่วคราวเมืองฝ่ายพระยาพหลพลพยุหเสนาขึ้นอำนาจ ซึ่งความขัดแย้งได้ลุกลามต่อไป โดยเกิดรัฐประหารซ้อนโดยพระยาพหลพลพยุหเสนาเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2546 ได้ทำการยึดอำนาจจากพระยามโนปกรณนิติธาดาและเนรเทศนายกรัฐมนตรีออกนอกประเทศ ความขัดแย้งจากกรณีโครงสร้างเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ ได้นำมาสู่ความแตกแยกระหว่างนายทหารในคณะราษฎร อีกทั้งยังพัฒนาไปสู่การก่อกบฏในเหตุการณ์ “กบฏบวรเดช” เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2476 โดยทหารที่มีความคิดต่อต้านได้วางแผนโค่นล้มรัฐบาล ประกอบไปด้วย พ.อ. พระยาศรีสิทธิสงคราม (ดิน ทาราบ) พ.ต. หลวงพลหาญสงคราม (จิตร อคินิ ทัด) ร.ท. ประยูร ภมรมนตรี พ.ท. หลวงวิระโยธา (ถวิล ศิริศัพท์) และพระยาทรงสุรเดช (Pamonmontri, 1975, p. 238) ร่วมก่อการกับทหารจากนครราชสีมา แต่การประสานงานระหว่างกลุ่มนายทหารในกรุงเทพฯ กับทหารจากนครราชสีมาล้มเหลวอันเนื่องมาจากความหวาดระแวงกันการก่อการเพื่อยึดอำนาจจากรัฐบาลจึงไม่สำเร็จ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสะท้อนถึงความแตกแยกและไร้เอกภาพภายในกองทัพส่งผลต่อเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลสมัยนั้น และสืบเนื่องมายังรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ความขัดแย้งนอกจากจะเกิดขึ้นในหมู่นายทหารของคณะราษฎรแล้ว ความขัดแย้งภายในคณะรัฐมนตรีและในหมู่สมาชิกคณะราษฎรที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็มีความไม่ลงรอยกันเช่นกัน โดยที่ความขัดแย้งในคณะรัฐมนตรีเป็นความขัดแย้งเชิงความคิดเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลที่มีต่อสงครามและกองทัพญี่ปุ่นระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับสมาชิกคณะราษฎรอื่น ๆ ที่นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ กล่าวคือ ภายใต้สถานการณ์กดดันทางการเมืองระหว่างประเทศในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ในปลาย พ.ศ. 2484 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มี

ทางเลือกเพียงน้อยนิดในการตัดสินใจเพื่อกำหนดนโยบายอันมีผลต่อการดำรงอยู่ของอธิปไตยของประเทศท่ามกลางความขัดแย้งระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตรกับฝ่ายอักษะ ภายใต้หนทางที่ถูกจำกัด รัฐบาลยอมตัดสินใจไปแนวทางที่ญี่ปุ่นซึ่งเป็นฝ่ายอักษะพอใจโดยอนุญาตให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศได้ การผ่อนปรนให้แก่ญี่ปุ่นส่งผลให้ต่อมาญี่ปุ่นได้เรียกร้องสิ่งต่าง ๆ มากมายจากรัฐบาลไทย อาทิ การขอให้ออกเงินกู้ เงินช่วยเหลือ และความอนุเคราะห์ต่างๆ รวมไปถึงการบีบบังคับให้รัฐบาลไทยร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นและประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามก็จำเป็นต้องยอมปฏิบัติตามทุกประการ การตัดสินใจของผู้นำรัฐบาลถูกท้าทายโดยนายปรีดี พนมยงค์อยู่เนื่อง ๆ โดยให้เหตุผลเรื่องความมั่นคงของระบบเศรษฐกิจและศักดิ์ศรีของประเทศ การกระทำดังกล่าวทำให้ดูเหมือนว่าคณะรัฐบาลขาดเอกภาพ กองทัพทหารญี่ปุ่นจึงเสนอจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่งตั้งนายปรีดี พนมยงค์ไปดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (Pongpaijit & Baker, 2020) ซึ่งเป็นตำแหน่งที่อยู่เหนือการเมือง นายปรีดี พนมยงค์ได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวว่า “ข้าพเจ้าเป็นผู้ขัดขวางไม่ตรีระหว่างญี่ปุ่นกับไทย จึงขอให้รัฐบาลไทยจัดการให้ข้าพเจ้าออกจากรัฐบาลให้ไปอยู่ในตำแหน่งที่ไม่มีอำนาจบริหาร” (Banomyong, 1972, p. 50) แม้ว่าสถานะของนายปรีดี พนมยงค์ในตำแหน่งใหม่จะอยู่เหนือการเมือง คือมีอำนาจและบทบาทเฉพาะในทางพิธีการเท่านั้น แต่หากพิจารณาจากข้อเท็จจริงกลับพบว่า ในช่วงที่นายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองในทางลับเพื่อโค่นอำนาจจอมพล ป. พิบูลสงครามและต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นโดยผ่านการตั้งองค์กรใต้ดินในนาม “ขบวนการเสรีไทย” รวมถึงอาศัยความใกล้ชิดกับพระราชวงศ์ในตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในการสร้างพันธมิตรกับกลุ่มเจ้านาย (Ngamkajornkulkit, 1989) การเคลื่อนไหวดังกล่าวถือเป็นจุดพลิกผันสำคัญที่นำผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เข้าสู่อำนาจทางการเมืองอันทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กับรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ราบรื่นเท่าใดนัก การก่อตัวของความขัดแย้งของผู้นำคณะราษฎรก่อให้เกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุน

ความไม่ลงรอยกันระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับ นายปรีดี พนมยงค์ สะท้อนผ่านแนวอุดมการณ์และการปฏิบัติตนที่แตกต่างกัน โดยฝ่ายหลังได้กล่าวถึงลักษณะนิสัยและอุดมการณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ว่า “ในระยะแรกที่พันเอกหลวงพิบูลฯเป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ได้ดำเนินกิจการบ้านเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ...ครั้นอยู่ต่อมาไม่นาน ก็มีบุคคลที่มีทัศนคติสืบเนื่องจากระบบทาส สนับสนุนให้หลวงพิบูลฯ ปกครองประเทศตามระบอบเผด็จการนาซีและฟาสซิสต์ ซึ่งเป็นการปกครองราษฎรอย่างทาส” (Na Pomphet, 2006, p. 228) ความขัดแย้งระหว่าง จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับคณะผู้ก่อการคณะราษฎรที่ได้ทำการปฏิวัติกันมา ก็เริ่มพัฒนาขึ้นเป็นลำดับเรื่อยมา ดังเห็นได้จากกรณีที่ จอมพล ป. พิบูลสงครามยื่นใบลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมายังพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 ซึ่งจากการพิจารณาของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งมีนายปรีดี พนมยงค์ ร่วมอยู่ด้วย ได้อนุมัติให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออกได้ตามความประสงค์และได้มีการทาบทามให้นายควง อภัยวงศ์ ซึ่งเป็นสมาชิกคณะราษฎรอีกคนหนึ่ง ดำรงตำแหน่งสืบต่อ คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้แจ้งให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรได้ทราบและประกาศการลาออกของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ผ่านทางวิทยุกรมโฆษณาการ แต่ต่อมา จอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับเปลี่ยนใจและไม่ประสงค์จะลาออก และได้มีคำสั่งแก้ข่าวทางวิทยุกระจายเสียงว่า ตนยังดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (Banomyong, 1972, pp. 59-62) ได้สร้างความฉงนให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างมาก และสร้างความบาดหมางให้แก่สมาชิกคณะราษฎร เหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้จอมพล

ป. พิบูลสงครามไม่พอใจนายปรีดี พนมยงค์ และพรรคพวกเป็นอย่างมากทำให้ต่อมาใน พ.ศ. 2486 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ปฏิเสธการลงนามสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้ง นายควง อภัยวงศ์ และนายทวี บุณยเกตุ เป็นประธานและรองประธานรัฐสภา ทั้ง ๆ ที่บุคคลดังกล่าวได้ผ่านการลงมติจากสภาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว (Setthabut, 2007, p. 144) ความสัมพันธ์ระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับนายควง อภัยวงศ์ และสมาชิกกลุ่มคณะราษฎร ยังไม่ราบรื่นขึ้นไปอีกทำให้ภายในกลุ่มสมาชิกคณะราษฎรขาดความเอกภาพ

ความสัมพันธ์ระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้นำรัฐบาลซึ่งเป็นผู้ร่วมก่อการสลายทหารกับนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งเป็นสมาชิกคณะราษฎรฝ่ายพลเรือนมีความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นนัก ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ได้ค่อย ๆ ก่อตัวและพัฒนาไปสู่การแตกหักในภายหลัง ความขัดแย้งดังกล่าวเกิดจากสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศที่กดดันผู้นำและอุปนิสัยของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่เปลี่ยนไปอันเนื่องมาจากการยกย่องเชิดชูจากบุคคลรอบข้าง ความขัดแย้งกันระหว่างผู้ก่อการคณะราษฎร ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่มจอมพล ป. พิบูลสงคราม และนายปรีดี พนมยงค์ ชัดเจนขึ้นเรื่อย ๆ โดยแนวอุดมการณ์ทางการเมืองและวิถีทางการบริหารที่แตกต่างกัน ทำให้นายปรีดี พนมยงค์ สนับสนุนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแต่งตั้ง (ประเภทที่2) ให้ผนึกกำลังกับสมาชิกสภาผู้แทนแบบเลือกตั้ง (ประเภทที่1) เพื่อต่อต้านรัฐบาลโดยมีสมาชิกคณะราษฎรอื่นๆที่ต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม เช่น พล.ต.อ. อุดล อุดลเดช จรัส และ พล.ร.ท.สินธุ์ กมลนาวิน เป็นต้น (Yimprasert, 2010, p. 40) ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคณะราษฎรดังกล่าวพัฒนาจากระดับเล็กน้อยไปสู่ระดับที่มีความรุนแรงถึงขั้นล้มล้างทำลายรัฐบาลในที่สุด โดยนายสังข์ พิธินัย คนสนิทของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้บันทึกไว้ว่า “การล้มล้างรัฐบาลท่านจอมพลนั้น เป็นการกระทำที่น่าพิศวงอยู่เหมือนกัน เพราะอำนาจที่ท่านจอมพลกุมไว้ในยามสงคราม ไม่มีช่องทางอื่นเลยที่ฝ่ายศัตรูใด ๆ จะมาทำลายได้ ไม่ว่าจะเป็นด้วยการใช้กำลัง หรือโดยวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ ทางเดียวที่จะเกิดผลสำเร็จก็คือเพื่อนร่วมชีวิตของท่านจอมพลล้มท่านจอมพลเอง” (Phatthanothai, 1956, p. 481) สะท้อนให้เห็นว่าความขัดแย้งภายในกลุ่มคณะราษฎรเองเป็นปัจจัยที่บั่นทอนเสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างยิ่งยวด

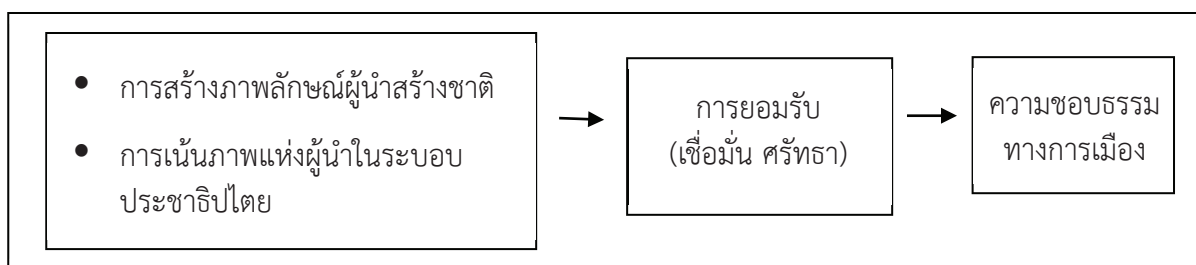
2. การสร้างเสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

เสถียรภาพทางการเมือง (political stability) เป็นสภาวะที่ระบบการเมืองหรือรัฐบาลอยู่ในสถานะที่มั่นคง ไม่มีการต่อต้าน หรือต่อต้านจากสมาชิกในสังคมในระดับที่น้อย และอยู่ในระดับที่สามารถตอบสนองจัดการได้ด้วยกระบวนการวิธอันเป็นปกติ การเปลี่ยนผ่านทางอำนาจเป็นไปอย่างสันติ ปราศจากความรุนแรง เสถียรภาพทางการเมืองจะมีองค์ประกอบสำคัญหลัก 2 ประการ คือ องค์ประกอบด้านความชอบธรรมทางการเมือง (Legitimacy) ซึ่งหมายถึงความรู้สึกที่มีต่อบุคคลหรือระบบการเมืองว่ามีความถูกต้องและสอดคล้องกับค่านิยมหรือบรรทัดฐานทางการเมืองในสังคมนั้น และองค์ประกอบด้านประสิทธิภาพ ซึ่งหมายถึงผลลัพธ์อันเกิดจากความสามารถในการจัดการกับข้อเรียกร้องและแรงกดดันได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Lipset, 1964)

2.1 การสร้างความชอบธรรมทางการเมือง

จอมพล ป. พิบูลสงครามสร้างเสถียรภาพโดยการความชอบธรรมทางการเมืองผ่านการดำเนินนโยบายกล่อมเกล่าให้ประชาชนยอมรับในตัวผู้นำโดยการสร้างภาพลักษณ์ผู้นำสร้างชาติและการเน้นภาพแห่งผู้นำในระบอบประชาธิปไตย การดำเนินการประการแรกกระทำโดยการสร้างภาพผู้นำสร้างที่มีความสามารถพลิกหรือ

เปลี่ยนโฉมประเทศจากประเทศที่ล้าหลัง ด้อยพัฒนา และจมอยู่กับสภาพสังคมแบบศักดินาไปสู่สังคมแห่งความทันสมัย โดยการขับเคลื่อนนโยบายปฏิวัติวัฒนธรรมและพัฒนาสังคมแบบตะวันตก (Akarapatananukul, 2011) นโยบายดังกล่าวสะท้อนภาพลักษณ์เบื้องต้นของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ว่าเป็นผู้ใส่ใจในเรื่องวิถีชีวิตของคนและมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาสังคมไปสู่ความเป็นอารยะสมดังที่ประเทศสยามได้เปลี่ยนผ่านจากระบอบการปกครองเก่าสู่ระบอบการปกครองใหม่ที่อำนาจเป็นของปวงชนซึ่งแสดงให้เห็นถึงผู้นำที่มากไปด้วยความรู้และเท่าทันต่อความเป็นไปของโลก การดำเนินการดังกล่าวจึงเป็นการเสริมสร้างภาพลักษณ์ทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ว่าเป็นผู้นำที่สร้างชาติและนำพาสังคมไปสู่ความเจริญการดำเนินเสริมสร้างภาพลักษณ์แห่งผู้นำสร้างชาติ กระทำพร้อม ๆ กับการอบรมกล่อมเกลากิจการการเมืองซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้สื่อสาร กล่อมเกล่า ปลุกฝัง และให้ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อจุดมุ่งหมายทางการเมืองผ่านช่องทางต่าง ๆ อาทิ วิทยู วรณกรรม บทละคร และการเผยแพร่คำขวัญต่าง ๆ เพื่อกล่อมเกล่าประชาชนว่าสิ่งที่ผู้นำทำเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เหมาะสม ประชาชนจะต้องเชื่อและให้การสนับสนุนผู้นำในทุก ๆ ด้านอย่างไม่มีข้อสงสัยใด ๆ การดำเนินนโยบายทั้งสองประการนี้ส่งผลให้จอมพล ป. พิบูลสงครามมีภาพลักษณ์ของผู้นำที่ทันสมัยและได้รับการยอมรับจากประชาชน โดยในช่วง พ.ศ. 2481-2484 ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนที่ไทยจะเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่สอง จอมพล ป. พิบูลสงครามสามารถสร้างและรักษาเสถียรภาพของตัวผู้นำและรัฐบาลได้เป็นอย่างดี องค์ประกอบการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามดังกล่าว แสดงดังแผนภาพดังต่อไปนี้

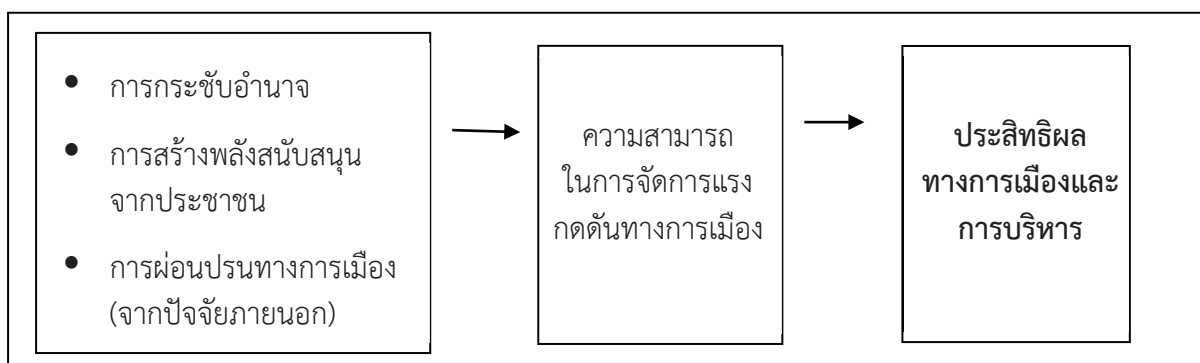
ภาพที่ 1 รูปแบบการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จากแผนภาพข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความชอบธรรมทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่เกิดจากการยอมรับในภาพลักษณ์ของผู้นำสร้างชาติที่นำพาความเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นอารยะมาสู่ประเทศซึ่งก่อให้เกิดการยอมรับซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองของผู้นำและต่อระบบการเมือง การสร้างเสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามประสบความสำเร็จอย่างมากในช่วงแรกของการดำรงตำแหน่งช่วงก่อนและช่วงต้นของสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ช่วงท้ายของสงครามความชอบธรรมดังกล่าวถูกทำลายเนื่องจากภาพผู้นำที่สร้างชาติถูกแทนที่ด้วยผู้นำแบบชาตินิยมฟาสซิสต์ (Akarapatananukul, 2011) และภาพแห่งผู้นำแบบประชาธิปไตยถูกทดแทนด้วยภาพของผู้นำเผด็จการรัฐสภาทำให้เสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ถูกทำลายลง

2.2 การสร้างประสิทธิผลทางการเมืองและการบริหาร

ทางด้านการการสร้างประสิทธิผลทางการเมืองและการบริหาร จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำเนินนโยบายต่าง ๆ ในการสร้างดุลอำนาจและประสิทธิผลเพื่อเสริมสร้างเสถียรภาพทางการเมืองให้แก่ตนเองและรัฐบาล ประกอบด้วย การกระชับอำนาจการบริหาร การสร้างพลังสนับสนุนจากประชาชน และการดำเนินนโยบายผ่อนปรนเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดทางการเมือง โดยการกระชับอำนาจการบริหารจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ประกาศกฎอัยการศึกมอบอำนาจพิเศษในยามสงครามให้แก่ตัวผู้นำซึ่งเป็นผู้นำรัฐบาลและผู้นำสูงสุดแห่งกองทัพทำให้สามารถใช้อำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จจัดการกับผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับแนวทางหรือเป็นปรปักษ์ต่อรัฐบาล รวมไปถึงการแก้ไขรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2475 ยึดเวลาของบทเฉพาะกาลเพื่อให้รัฐบาลสามารถควบคุมเสียงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งทางอ้อมและแต่งตั้งได้อย่างสมบูรณ์ ส่วนด้านการสร้างพลังสนับสนุนจากประชาชนจอมพล ป. พิบูลสงครามใช้ลัทธิชาตินิยมและกล่อมเกล่าให้ประชาชนเชื่อฟังผู้นำอย่างไร้ข้อสงสัยใด ๆ ส่งผลให้การดำเนินนโยบายต่างๆของรัฐบาลได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดี ด้านการดำเนินนโยบายผ่อนปรนเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดทางการเมืองรัฐบาลยอมโอนอ่อนผ่อนตามกับกองทัพญี่ปุ่น โดยการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 และเป็นพันธมิตรทางการทหารกับญี่ปุ่น ทำให้ไทยไม่ถูกกองทัพญี่ปุ่นใช้วิธีการรุนแรงเหมือนกับประเทศอื่น ๆ ที่ญี่ปุ่นได้กระทำมาทำให้รัฐบาลและอธิปไตยของประเทศไม่ถูกทำลาย

การสร้างประสิทธิภาพทางการเมืองและการบริหารโดยการกระชับอำนาจของรัฐบาลส่งผลให้รัฐบาลสามารถวินิจฉัยสั่งการได้อย่างเด็ดขาดและรวดเร็ว ทั้งนี้กระทำควบคู่กับการแสวงหาพลังสนับสนุนจากประชาชนและการผ่อนคลายนโยบายทางการเมืองระหว่างประเทศโดยการโอนอ่อนผ่อนตามการกดดันจากกองทัพญี่ปุ่น ผลของการดำเนินนโยบายดังกล่าวทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม สามารถรักษาเสถียรภาพทางการเมืองของตนเองและรัฐบาลได้ในระยะต้นระหว่าง พ.ศ. 2481-2486 ดังแสดงตามแผนภาพดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2 รูปแบบการสร้างประสิทธิภาพทางการเมืองและการบริหารของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จากแผนภาพที่ 2 แสดงเสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และรัฐบาลในช่วงต้นสงครามโลกครั้งที่สอง อันเกิดจากประสิทธิภาพทางการเมืองและการบริหาร ซึ่งเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายต่างๆ ตามสถานการณ์ ซึ่งสามารถรักษาเสถียรภาพทางการเมืองไว้ได้ในช่วงต้น อย่างไรก็ตาม เมื่อสถานการณ์ทาง

ด้านสงครามได้แปรผันไป โดยญี่ปุ่นเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในสงคราม ทำให้เสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามถูกกัดกร่อน ซึ่งทำให้รัฐบาลไม่สามารถบริหารประเทศต่อไปได้ใน พ.ศ. 2487 อย่างไรก็ตามการดำเนินนโยบายภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวเป็นการดำเนินนโยบายที่อยู่บนพื้นฐานความซับซ้อนทางการเมืองถือว่าการดำเนินนโยบายที่เหมาะสมกับสถานการณ์ เห็นได้ว่า เสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้นำไทย ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (ในช่วงต้นของสงคราม) เกิดจากการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง คือ การสร้างความยอมรับว่าตัวผู้นำ เป็นผู้นำที่มีความถูกต้องตามระบบกฎเกณฑ์ประชาธิปไตยและเป็นผู้นำที่มีความเหมาะสมเนื่องจากเป็นผู้ที่มีความสามารถนำพาประเทศชาติไปสู่ความเจริญได้ แต่เมื่อพิจารณาถึงผลของสงครามในช่วงท้ายคือ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2487 จะเห็นว่า เสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และรัฐบาลเริ่มสั่นคลอนอันเนื่องมาจากผลของสงครามที่ฝ่ายญี่ปุ่นเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ทำให้ความนิยมในตัวผู้นำเสื่อมคลาย และอำนาจในการควบคุมเสียงในสภาผู้แทนราษฎรไม่มั่นคงดังเดิม ดังจะเห็นได้จากการที่สภาไม่ผ่านร่างพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครหลวงเพชรบูรณ์ และร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธมณฑลสระบุรี (Nunnon, 2005) จากสถานการณ์ดังกล่าวจึงสะท้อนความสูญเสียประสิทธิผลการบริหารการเมืองกระทบต่อเสถียรภาพทางการเมืองของผู้นำและรัฐบาลในที่สุด

สรุป

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของประเทศไทยยาวนานที่สุด การดำรงตำแหน่งช่วง พ.ศ. 2481-2487 เป็นช่วงเปลี่ยนผ่าน และการสร้างฐานทางการเมืองของคณะราษฎร พร้อม ๆ กับการก่อตัวของสงครามโลกครั้งที่สอง ปัจจัยที่ส่งผลต่อเสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และรัฐบาล ประกอบด้วย สถานการณ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศช่วงสงคราม การเมืองระหว่างประเทศที่บีบคั้นในรัฐบาลต้องเลือกข้าง และปัญหาความขัดแย้งภายในผู้ก่อการคณะราษฎร จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำเนินนโยบายทางการเมืองเพื่อสร้างเสถียรภาพทางการเมืองให้แต่ตนเองและรัฐบาล โดยพิจารณาได้ใน 2 ประเด็น หลัก คือ การสร้างความชอบธรรมทางการเมือง และการสร้างประสิทธิผลทางการเมือง ในประเด็นแรก จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ดำเนินนโยบายชาตินิยม โดยสร้างภาพลักษณ์ตนในฐานะผู้นำสร้างชาติที่ทันสมัย มีที่มาตามระบอบรัฐสภา และได้รับการยอมรับจากประชาชนโดยทั่วไป ด้านการสร้างประสิทธิผลทางการเมือง จอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยการสร้างความเป็นเอกภาพ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ โดยมีจุดศูนย์รวมอยู่ที่ผู้นำ โดยการประชาสัมพันธ์ และการโฆษณา โดยองค์กรของรัฐ โดยคำขวัญที่ใช้ เป็นคำขวัญที่ปลุกเร้าความรักชาติ ความสามัคคี และความเชื่อในตัวผู้นำ อีกทั้งยังสร้างประสิทธิผลในการบริหารการเมืองในภาวะกดดันภายใต้สภาวะสงคราม โดยดำเนินนโยบายโอนอ่อนผ่อนตามคำเรียกร้องของกองทัพญี่ปุ่น และได้เข้าเป็นพันธมิตรทางการทหารโดยการประกาศสงครามกับมหาอำนาจฝ่ายสัมพันธมิตร การสร้างเสถียรภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามในช่วงตอนต้นสามารถสร้างเสถียรภาพทางการเมืองให้มั่นคงได้ ทว่าช่วงท้ายของสงครามโลกครั้งที่สองเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลได้ถูกทำลายลงเนื่องมาจากการพ่ายแพ้ของสงคราม ทำให้การสนับสนุนรัฐบาลลดลงส่งผลให้เสถียรภาพทางการเมืองในที่สุด

REFERENCES

- Akarapatananukul, Y. (2011). Mussolini's Fascist Concept and the political role of Field Marshal Por Phibulsongkhram: Study through aspects of spirituality, life Citizens and the State. **Humanities and Social Sciences**, 28(2), 95-122. (in Thai)
- Banomyong, P. (1972). **Some stories about the establishment of the People's Party and the democratic system**. Bangkok : Nitiwet Publishing. (in Thai)
- Chainam, D. (2017). **Thailand and World War II**. Bangkok: Thai Wattana Panich. (in Thai)
- Huff, G. (2020). **World War II and Southeast Asia: Economy and Society under Japanese Occupation**. Cambridge University Press.
- Huntington, S. (1969). **Political Order in Changing Societies**. 2nd Edition. Connecticut: Yale University Press.
- Kasetsiri, C. (1997). Nationalism-Military Doctrine: The Government of Field Marshal Por Phibulsongkhram 1938-1944. in **Seminar notes "Marshal Por Phibunsongkhram and Modern Thai Politics**. Bangkok: Thammasat University Press. (in Thai)
- Pamonmontri, P. (1975). **My Life in Five Lands**. Bangkok: Bannakij. (in Thai)
- Phatthanothai, S. (1956). **Conscience in a cage**. Phra Nakhon: Prasarnchaisit. (in Thai)
- Phibunsongkhram, A. (1975). **Field Marshal Por Phibunsongkhram, Volume 2**. Bangkok: Printing Center. (in Thai)
- Phibunsongkhram, A. (1997). **Field Marshal Por Phibulsongkhram Volume 5**. Bangkok: Chili-Wan Graphic Co., Ltd. (in Thai)
- Pongpajit, P. & Baker, C. (2020). **Contemporary Thai History**. Bangkok : Matichon. (in Thai)
- Limsaihua, D. & Bamrungsuk, S. (2016).The concept of Thai nationalism and the claim for territories returning from France during the government of Field Marshal Por Phibunsongkhram (1938-1941). **Political and Government Journal**, 6(1), 459- 483. (in Thai)
- Lipset, S. M. (1964). **Political Man**. London: Mercurybooks.
- Meechun, T. (1988). **Field Marshal Plaek Phibunsongkhram and the celebration of the 25th Buddhist Century (1952 – 1957)**. Bangkok: Faculty of Arts, Bangkok: Thammasat University. (in Thai)
- Ngamkajornkulkit, S. (1989). **The Free Thai Movement and the Political Conflict in Thailand during 1938-1949**. Bangkok: Institute of Asian Studies. Chulalongkorn University. (in Thai)
- Na Pomphet, W. (2006). **Some pages in the history of the elder statesman Pridi Banomyong**. Bangkok: Saeng Dao. (in Thai)

- Nunnon, T. (2005). **Thailand during World War II, the era of believing in nation's leaders for being freed from disaster.** (3rd edition). Bangkok: Sai Than. (in Thai)
- Setthabutr, N. (2007). **The Constitution and Thai Politics.** Bangkok: Thammasat University Press. (in Thai)
- Theeravekin, L. (2007). **The Evolution of Thai Politics and Government.** (10th Edition). Bangkok: Thammasat University. (in Thai)
- Theeravekin, L. (2004). **Theory of political development.** Bangkok: Thammasat University Press. (in Thai)
- Yimprasert, S. (2010). **The plan to compete for Thai nation, on the state and against the state during Field Marshal Por. Phibunsongkhram, 2nd regime (1948-1957).** 3rd printing Bangkok: 6 October Remembrance. (in Thai)
-